

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И НОВА ПАРАДИГМА МОДЕРНИЗАЦИЈЕ

Сажетак

Овај рад разматра природу феномена модернизације као и теоријске постулате на којима модернизација почива.

После прегледа искустава земаља које су касно ступиле на позорницу модернизације, разматра се пресудни утицај дигитализације на брзу и ефикасну дисеминацију нових знања, која тако постају локомотивом друштвеног, културног и економског развоја земаља на путу модернизације. Знања из научно-технолошког корпуса пресудна за успешност модернизације, до којих се у пред-дигиталном добу тешком муком и уз велика улагања новца и времена долазило, сада потенцијално постају опште доступна, наговештавајући тако ново праскозорје ере знања и по све нових модела културног, научног и економског раста и развоја. Дигитализација тако постаје својеврсни акцелератор процеса модернизације, а, такође и изузетно важан мултипликатор ефеката модернизације.

Кључне речи: дигитализација, модернизација, акцелератор, мултипликатор, земље које су касно ступиле на позорницу модернизација ("late-comers")

Феномен модернизације и теоријски постулати на којима почива

Теорија модернизације јавља се 50-тих година прошлог века са циљем да пружи теоријски оквир и појасни процес модернизације различитих друштава. Током 60-тих година прошлог века ова теорија постаје једна од најутицајнијих теоријских парадигми у области друштвених наука, да би након тога пала у заборав и тек после 1990. године поново доживела процват. Период након Другог светског рата, који је многим земљама донео дуго очекивани економски и друштвени просперитет,

створио је повољну климу за настанак глобалног феномена модернизације.

Књига *Фазе економског развоја* (енг. *The Stages of Economic Growth*) из 1960. године чувеног америчког економисте и политиколога Волта Витмана Ростова спада међу најважнија дела која су обележила први период теорије модернизације. У поменутој књизи Ростов излаже пет ступњева економског развоја и модернизације друштва, при чему традиционално друштво представља први ступањ развоја, а последњи обухвата тзв. *фазу узлета* и друштво масовне потрошње. Ростов наике тврди „ да смо ушли у доба масовне потрошње, где ће се водећи сектори временом преорјентисати ка производима и услугама за широку потрошњу: фаза у којој Американци долазе у центар пажње, а чије недвосмислене предности Западна Европа и Јапан почињу да уочавају.“¹ У којој мери су концепти којима је Ростов допринео теорији модернизације били битни у тренутку када је књига *Фазе економског развоја* објављена, сведочи чињеница да га је Џон Ф. Кенеди ангажовао у својству политичког саветника током председничке кампање, а затим и као заменика помоћника за националну безбедност након победе на изборима 1961. године. Са друге стране, Ростовљев модел економског раста и развоја критикован је као неприхватљив од стране оних земаља које нису биле у могућности да примене западни модел развоја, као што су нпр. земље Јужне Америке. Радови који су такође били од значаја за развој теорије модернизације јесу дела објављена 1959. године *Политички човек* Сејмура Мартина Липсета и *Друштвена промена у индустријској револуцији* Нила Смелера, који истиче утицај индустријске револуције на процес модернизације, али и многа друга дела.

Теоријски постулати на којима модернизација почива имају своје корене у *идеји прогреса* Маркиза де Кондорсеа, француског филозофа, математичара и политичког теоретичара који је живео и стварао у XVII веку. Кондорсеово поимање прогреса по-

1 Rostow, W. W. (1990). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press. стр. 10.

лазило је од претпоставке да су људи ти који могу променити и омогућити развој друштва чији су саставни део. Ова идеја такође имплицира да економске промене и технолошки напредак воде ка бољим моралним и културним цивилизацијским вредностима на глобалном нивоу. Концепт модернизације настоји пре свега да укаже на то да су друштва која су прошла кроз процес модернизације богатија, односно да својим припадницима могу понудити боље услове живота како у економском погледу тако и по питању општег квалитета живота, него што је то случај са традиционалним друштвима, која се могу модернизовати применом савремених обичаја и пракси. „Најутицајнији заговорник теорије модернизације, Карл Маркс, тврдио је да економски развијене земље представљају путоказ ка будућности мање развијеним земљама.“²

Сам феномен модернизације уско је везан за концепте економског развоја, глобализације, демократије, а посебно за концепт технолошке револуције и дигитализације која у XXI веку утиче на све области људског деловања. Одређено друштво се може сматрати модернизованим уколико постигне и одговори на следеће критеријуме: одговарајући ступањ економске стабилности и благостања; политичко уређење засновано на демократским вредностима; висок степен научно-технолошког прогреса и дигитализације; добар квалитет живота грађана (постизањем равнотеже између радних и других активности); и сл. Желели бисмо да верујемо да су ово опште прихваћени постулати на којима су заснована сва друштва 21. века, међутим јасно је да постоје земље у којима ови принципи економског и социјалног развија нису достигли задовољавајући ниво. Ово су земље које су касно ступиле на позорницу модернизације (за њих се користи енглески термин “late-comers”, док се за земље које су рано започеле процес модернизације употребљава термин “first-comers”).

У књизи *Модернизација Кине*, Гилберт Розман тврди да су „најспектакуларније разлике између модернизованих друштава биле међу оним друштвима која су се рано модернизовала (...

2 Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). *Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values*. *American sociological review*, 19-51. стр. 19.

пре свега Енглеска, Француска и Сједињене Америчке Државе) и земаља које су веома успешно, али касно ступиле на позорницу модернизације (као што су Јапан и Русија).³ Како би се у потпуности схватио феномен модернизације, у наставку рада изложићемо пример Јапана, као земље која је од друштва затворених граница постала један од најсветлијих примера модернизације.

Јапан - јединствено путовање ка модернизацији у светлу дела *Шинрон* Аизаве Сеишисаија

Јапан се данас сматра једним од најуспешних и најнапреднијих друштава по стандардима формулисаним у оквиру вредносног система западне цивилизације. Међутим, то није одувек био случај. Наиме, од XVII века, када Јапан званично затвара границе како за своје грађане, тако и за стране држављане, па до 1868. године Јапаном руководи Шогунат Токугава (徳川幕府), односно Шогунат Едо (江戸幕府). Овим ригорозним феудално-војним режимом управљали су шогунати из клана Токугава. Земља је била подељена међу феудалним владарима (daimyo) који су поседовали сопствену војску самураја (ратника). Овакво државно уређење распада се 1868. године за време рестаурације Меиђи, након чега је успостављено Јапанско Царство које “23. октобра 1868. године проглашава нови назив за године: Меиђи”⁴. То је уједно и период када почиње процес модернизације Јапана. Идеје изложене у збирци есеја *Шинрон* јапанског националисте и великог мислиоца Мито школе Аизаве Сеишисаија јасно сведоче о превирућим и владајућим тенденцијама доба које је претходило модерном Јапану. Ово дело ће својим напредним идејама у великој мери утицати на зачетак модернизације у Јапану.

Девети војвода Војводства Мито, по имену Токугава Нариаки (1800—1861) активно се бавио, поред тога што је обављао своје политичке и управне дужности, разрадом и унапређењем идеолошког

3 Rozman, G. (1982). The modernization of China. Simon and Schuster. стр. 4.

4 Akamatsu, P. (2010). *Meiji 1868: revolution and counter-revolution in Japan*. Routledge, 330, стр. 13.

погледа на свет заснованог на радовима мислилаца окупљених око школе Кодокан. Управо захваљујући Нариакијевој подршци, Аизава објављује 1852. године збирку есеја *Шинрон (Нове тезе)*, која временом постаје неизоставан текст, путоказ и надахнуће јапанских националиста. У поменутих есејима аутор даје приказ свог виђења постизања економске и војне моћи, откривајући притом одлично познавање науке која је долазила са Запада као и способност практичног и примењеног мишљења, као што је планирање централизованог привредног модела брзог економског раста.

Основу дела *Широн* чини теорија *Кокутаи*, револуционарна теорија јапанске нације и неопходности очувања њеног ентитета насупрот до тада превалентном концепту феудалне лојалности према владајућем клану Токугава. Теорија *Кокутаи* се, с једне стране, заснива на митовима божанског стварања Јапана који су описани у најстаријим писаним споменицима *Кођики* и *Нихонги*, а с друге стране, на аргументима прихваћеној великој дужности *таиги*. У делу *Модерни Јапан: енциклопедија историје, културе и национализма*, Хафман наглашава да ова теорија „постаје уједињујући елемент дискурса о националном идентитету и порасту ултранационализма у периоду након Меиђи рестаурације (1868).“⁵

Иако су приступ и конструкција аналитичке шеме Аизаве Сеишисаија надахнути зен-будистичким осећањем, овај ватрени патриота види будизам, поред хришћанства и западњачког филозофског мишљења, као главни узрок загађивања и пада првобитно чистог и пуног врлина срца јапанског народа. Ова пре свега морална детериорација Јапана, настала услед поменутих страних утицаја, довела је Јапан у веома рањив положај у тренутку када му је од Запада претила и директна, спољна опасност. Ову ситуацију Аизава идентификује као нешто што је у конфучијанској анализи познато под термином *наију-гаикан*, што се може протумачити као смртни загрљај унутрашње слабости и спољашње опасности. Аизава је сматрао да ће Јапан доживети економски препород тек кад се обнове шинтоистички обреди очишћења, достигне стање првобитне моралне ваљаности

5 Huffman, J. L. (2013). *Modern Japan: an encyclopedia of history, culture, and nationalism* (Vol. 2031). Routledge. стр. 159.

и кад се пробуди свест сваког Јапанца о томе шта је Јапан, ко је цар и шта представља основну дужност сваког Јапанца према својој светој земљи и према своме цару — божанству.

Међутим, треба имати у виду да Аизава истиче ову а priori супериорност Јапана, јапанског цара и јапанског народа управо зато што је ову књигу наменио широком кругу читалаца и са намером да наведе оне који су је читали, а пре свега самураје, на конкретну акцију. Сажетошћу дела *Шинрон*, које је написано врло јасним и прецизним језиком, аутор је хтео да убеди становништво Јапана у неминовност преображаја и модернизације као једине опције Јапана тога доба. Самим тим, преображај и модернизација Јапана се претварају у највећу дужност сваког Јапанца. Управо у овом закључку огледа се велики утицај који је збирка есеја *Шинрон* имала на модернизацију Јапана.

Наиме, Аизава је правилно схватао да Јапан не може још дуго остати веран својој политици затворене земље, *сакоку*, одбијајући притом контакте са Западом. Он је разумео да Јапан на тај начин у великој мери ризикује улазак у сукоб са технолошки надмоћнијим непријатељем и губитак свог националног суверенитета. Шогунат је, са друге стране, сматрао да Јапан може и мора да допусти и обезбеди наставак политике затворене земље а да ће непријатељи, ако нападну, бити успешно одбијени супериорношћу јапанског духа. Аизава је инсистирао на томе да Јапан не треба да одбија трговачке и друге односе које су му западне силе нудиле. Он је своје мишљење засновао на подробном познавању ситуације у свету, које је било резултат западњачких проучавања у оквиру школе Мито, познатих као *Mito no jogaku*. Аизава наводи да ће се основни теоријски постулати теорије јапанске националности и јединствености (*кокутаи*), односно њено очување, постићи управо процесом модернизације државе. Он, дакле, не види модернизацију само као средство јачања државе, већ и као оруђе које треба да омогући очување битних националних и традиционалних вредности Јапана. Најватренији Аизавин противник, Охаши Тоцуан (1816—1862) инсистирао је на томе да комбинација источњачке етике и западњачке технике никада неће бити могућа и да ће њен једини учинак бити рушење неконфучијанских оквира друштва. Питање

да ли је Аизавин противник био у праву када је то тврдио може бити тема сасвим засебног рада, али многобројне предности које је модернизација донела Јапану свакако су веродостојан доказ исправности ставова које је Аизава Сеишисаи заступао.

Јапан је прешао дуг пут од Међи периода када је започет процес модернизације до данашњих дана када представља једну од економски и технолошки најнапреднијих земаља на свету. Поред тога, модерни Јапан представља и величанствен пример тога у којој мери дигитализација може бити подстрек и мултипликатор модернизације у свим областима људског деловања, међу којима се својим значајем све више издваја образовање.

Дигитализација образовања као својеврсни подстицај и мултипликатор модернизације

Дигитализација представља једну од саставних и најважнијих компоненти нове парадигме модернизације. Наиме, велики утицај који дигитализација има на брзу и ефикасну дисеминацију нових знања чини је локомотивом друштвеног, културног и економског развоја земаља на путу ка модернизацији. Знања из научно-технолошког корпуса пресудна за успешност модернизације, до којих се у пред-дигиталном добу тешком муком и уз велика улагања новца и времена долазило, сада потенцијално постају опште доступна, наговештавајући тако ново праскзорје ере знања и посве нових модела културног, научног и економског раста и развоја. Дигитализација тако постаје својеврсни акцелератор процеса модернизације, а такође и изузетно важан мултипликатор ефеката модернизације.

Живимо у друштву чија је економија заснована на знању (енг. knowledge economy). Како би овакво друштво адекватно функционисало неопходни су нам радници знања (енг. knowledge workers) који поседују одоварајуће залихе знања (енг. stock of knowledge) и који као такви могу да одговоре на све веће захтеве савременог тржишта рада. Наиме, “природа напретка у било којој области знања, укључујући ту и хуманистичке и друштвене науке, је стохастична, његова покретачка

снага је поседовање што већих залиха знања, које омогућавају напредак када су у довољној мери акумулиране.⁶ Теорија о катастрофама Ренеа Тома⁷ и разматрања Томаса Куна⁸ о природи научних револуција јасно сведоче о томе. У складу са наведеним, Питер Друкер у књизи *Обележја сутрашњице* из 1959. године наводи да је образовање “капитална инвестиција, а високо школовани људи основни продуктивни ресурс таквог друштва.”⁹ Уколико желимо да као друштво напредујемо и досегнемо одговарајући степен модернизације морамо усмерити све своје напоре ка модернизацији целокупне области образовања. Ово можемо постићи дигитализацијом и употребом савремених дигиталних технологија у образовном процесу. Управо ту се, чини се, налази кључ за реализацију нове парадигме модернизације која је све више заснована на знању.

У раду Виртуелни универзитет, Хантер наглашава да се „темпо дигитализације у образовању убрзава захваљујући широкој доступности брзих, бежичних мрежа широког опсега, заједно са преносивим уређајима који обухватају лаптопове, таблете и паметне телефоне.“¹⁰ Као резултат тога јављају се различити модели учења који се реализују у дигиталном окружењу, какви су учење на даљину (енг. distance learning), комбиновано учење (енг. blended learning), и др. Такође треба имати у виду да процес дигитализације и употреба дигиталних технологија у образовању обезбеђују адекватне услове за доживотно учење (енг. lifelong learning), које је постало неминовност ере знања и дигиталног доба. Осим тога, данас се образовање може одвијати и у неформалном окружењу будући да „велики део светске популације има приступ и користи дигиталне медије, као и да њихова употреба у земљама у развоју достиже употребу истих у

6 Eileen Dombrowski, Lena Rotenberg and Miami Bick (2007) *Theory of Knowledge, Course Companion* (Oxford: Oxford University Press) стр. 130 - 134.

7 René Thom (1972) *Structural Stability and Morphogenesis* (Westview Press; New Edition [21 Jan 1994]).

8 Thomas Kuhn (1962) *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press; 50th anniversary edition [30 April 2012]).

9 Drucker, P. (1959). Landmarks of Tomorrow: A Report on the New" Post-Modern. *World*. стр. 124.

10 Hunter, P. (2015). The virtual university. *EMBO reports*, 16(2), 146-148. стр. 146.

развијеним земаљама“¹¹, те да временске и просторне границе неформалног образовања готово и не постоје. Довољно је само посматрати у ком обиму су нам путем интернета доступна средства која могу бити извор нових сазнања (као што су књиге, научни часописи, радови, и др.) како бисмо схватили у којој мери је неформално образовање олакшано у доба савремених дигиталних технологија и Web 2.0 интернет платформе.

Закључак

Рад је, између осталог, имао за циљ да укаже на то да би допринос „дигитализације могао бити изузетан уколико се искористи у образовању, научном истраживању и пропратним активностима које могу постати исплативе“¹² под условом да воде ка модернизацији и свеукупном економском и друштвеном напретку човечанства.

Референце

- Rostow, W. W. (1990). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American sociological review*, 19-51.
- Rozman, G. (1982). *The modernization of China*. Simon and Schuster.
- Akamatsu, P. (2010). *Meiji 1868: revolution and counter-revolution in Japan*. Routledge, 330.
- Huffman, J. L. (2013). *Modern Japan: an encyclopedia of history, culture, and nationalism* (Vol. 2031). Routledge. стр. 159.
- Eileen Dombrowski, Lena Rotenberg and Miami Bick (2007) *Theory of Knowledge, Course Companion* (Oxford: Oxford University Press) стр. 130 - 134.
- René Thom (1972) *Structural Stability and Morphogenesis* (Westview Press; New Edition [21 Jan 1994]).
- Thomas Kuhn (1962) *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press; 50th anniversary edition [30 April 2012]).

-
- 11 Grunig, James E. "Paradigms of global public relations in an age of digitalisation." *PRism* 6, no. 2 (2009): 1-19. стр. 3.
- 12 Nigam, A., Srivastava, J., Lakshmi, T., & Vaish, A. (2015). Digitizing Education: A Cost Benefit Analysis. *Asian Journal of Information Science and Technology*, 5(1), 1-5. стр. 1.

- Drucker, P. (1959). Landmarks of Tomorrow: A Report on the New" Post-Modern. World.
- Hunter, P. (2015). The virtual university. EMBO reports, 16(2), 146-148.
- Grunig, James E. „Paradigms of global public relations in an age of digitalisation.“ PRism 6, no. 2 (2009): 1-19.
- Nigam, A., Srivastava, J., Lakshmi, T., & Vaish, A. (2015). Digitizing Education: A Cost Benefit Analysis. Asian Journal of Information Science and Technology, 5(1), 1-5.

Литература:

- Agre, P.E. 2001. Supporting the Intellectual Life in a Democratic Society. Los Angeles: University of California.
- Gerschenkron, A. 1962. Economic Backwardness in Historical Perspective. Cambridge: Harvard University Press.
- Hofstede, G. and Hofstede, G.J. and Minkov, M. 2010. Cultures and Organizations: Software of the Mind (3rd Edition). New York: McGraw Hill.
- Modern Japanese Stories: An Anthology, ed. Ivan Morris. 1961. Rutland, Vt.: Charles E. Tuttle, 1966. Contains "Under Reconstruction."
- Moore, B. Jr. 1966. Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Boston: Beacon Press (1993).
- Mostow, Joshua ed. 2003. The Columbia Companion to East Asian Literature. New York: Columbia University Press.
- Nishida Kitaro. 1991. Nishitani Keiji (Nanzan Studies in Religion and Culture). USA: University of California Press
- Ohkawa, K. and Rosovsky, H. 1973. Japanese Economic Growth: Trend Acceleration in the Twentieth Century. Stanford: Stanford University Press.
- Rimer, Thomas J. 1991. The Reader's Guide to Japanese Literature. Tokyo: Kodansha International
- Sansho-Dayu and Other Short Stories, trans. Tsutomu Fukuda. Tokyo: Hokuseido Press, 1970
- The Columbia Anthology of Modern Japanese Literature: From Restoration to Occupation, 1868-1945 (Modern Asian Literature Series) (vol. 1), ed. J. Thomas Rimer and Van C. Gessel. 2007. Contains "The Dancing Girl," and "Down the Takase River."
- Thom, R. 1994. Structural Stability and Morphogenesis. Westview Press.

Ljiljana Marković
University of Belgrade
Faculty of Philology

THE DIGITIZATION AND THE NEW PARADIGM OF MODERNIZATION

Summary

This paper discusses the nature of the phenomenon of modernization as well as the theoretical postulates on which modernization rests upon. After reviewing experiences of “late-comers” countries, the decisive influence of digitization on fast and efficient dissemination of new knowledge is being considered, which thus becomes a locomotive of social, cultural and economic development of the countries on the path of modernization. Knowledge in the field of scientific-technological corpus crucial for the success of modernization, which was reachable only with great difficulty and with great investment of money and time in the predigital era, now potentially becomes generally available, thus indicating the new dawn of the era of knowledge and brand new models of cultural, scientific and economic growth and development. Digitalization hence becomes a particular kind of accelerator of the modernization process, but also very important multiplier of modernization effects.

Key words: digitalization, modernization, accelerator, multiplier, “late-comers”